

Marc Augé : «La història s'accelera. Els no-llocs es multipliquen»

Missions a l'Àfrica, immersió al metro o travessia del jardí parisenc de Luxemburg; aquest antropòleg atípic observa, sense allunyar-se mai de la cura de l'altre. Inventor del concepte de «sobremodernitat», estudia supermercats, grups hotelers o camps de refugiats – aquests «no-llocs» on l'home és anònim. I lamenta la superabundància d'esdeveniments a què ens condemna el present.

Dels llacs del sud de la Costa d'Ivori a la travessia del jardí de Luxemburg, del Togo al metro, del paganisme a l'hipermodernisme, Marc Augé ha forjat una singular antropologia dels mons africans i contemporanis. Tant li fa si la seva mirada es passeja sobre el profeta curandero de la Costa d'Ivori o a Disneylàndia, aquest etnòleg atípic sovint observa el tret amagat, la part d'ombra o d'humanitat dels objectes estudiats. Nascut en una família de molts militars, s'interessa per la descolonització però també per les ciències de la informació i de la comunicació, a arribat a ser un dels millors observadors del que ell anomena la «sobremodernitat», en tot és excés o excedent: temps, velocitat, moviments i mercaderies. No sorprèn gaire, doncs, que s'hagi convertit en l'apologista de les coses petites, dels no-res que poden canviar un destí. Com un monsieur Hulot de l'antropologia, visita els arcs de la nostra quotidianitat tecnològica i urbana, amb l'ajut d'un incomparable sentir dels altres.

Marc Augé: M'agradava l'especulació teòrica i filosòfica; estava a la vegada seduït, intimidat i una mica espantat pel gran "maître à penser" del moment, Louis Althusser, i més encara per alguns dels seus deixebles. Era llicenciat en lletres i la literatura reduïda a erudició pels cursos universitaris no m'atreia gaire. La trobada amb l'etnòleg Georges Balandier, que va inaugurar la primera càtedra de sociologia africana a la Sorbona va resultar determinant. Així que vaig anar a parar a l'Orstom [Office de la recherche scientifique et technique d'outre-mer], aquell CNRS [Centre Nacional de la Recerca Científica] ultramarí que em va permetre conèixer el meu primer lloc d'investigació sobre el terreny la ribera alladiana de la Costa d'Ivori.

- Què us ha quedat actualment de la vostra primera investigació sobre el terreny?

Marc Augé: La idea que les societats, per diverses que siguin, es plantegen sempre les mateixes preguntes. La del sentit de la vida, la de la vida després de la mort, els vincles de parentesc. Allò que produeix la universalitat de les cultures són les preguntes que s'han plantejat, no les respostes que hi han donat. Però essencialment l'etnòleg es confronta amb les respostes. Les preguntes les imagina segons aquestes respostes i són sempre els mateixos grans tems: la diferència entre els sexes, la transmissió, la influència, l'herència i la posteritat, la successió de les generacions, l'edat i l'autoritat, la interpretació de la natura i dels esdeveniments, la manera d'inscriure's en l'espai i el temps, la malaltia, la mort... Mai no s'exploren tan intensament el conjunt d'aquestes preguntes com quan es fa una primera investigació sobre el terreny. Per a un antropòleg, el primer treball sobre el terreny és el dels orígens, el del seu propi origen.

.- I és quan es fa aquesta primera investigació que s'estableix per a l'antropòleg el que heu anomenat "el sentit dels altres", malgrat l'etnocentrisme que pot esbiaixar la seva mirada?

Sí. Per a ell és l'ocasió de viure "la grandesa dels inicis". És una mica com l'inici, l'escena inaugural, de la seva relació amb els altres. Ser antropòleg és sentir-se altre per tal de sentir millor els altres. No crec gens en la crítica a l'etnocentrisme de l'etnòleg; més aviat el veig com un subjecte sense lloc, que sentint-se altre ell mateix no s'ha espantat per la freqüentació dels altres. Claude Lévi-Strauss ha parlat de l'etnografia com d'una vocació, en el mateix sentit que la música o que les matemàtiques. És aquest canvi d'aires inicial i essencial el que permet parlar de "vocació". L'etnòleg i els seus informadors és troben en un espai intermedi un "no-lloc", que junts transformaran en una escena més familiar.

.- Però aquests «no llocs» són, segons vostè, espais intercanviables que, com els aeroports, les autopistes, els supermercats o llocs de pas, componen la nostra contemporaneïtat. Per què recórrer a aquest neologisme?

D'entrada vaig emprar la noció de "no lloc" per oposar-lo a la de lloc antropològic – aquest lloc a la recerca i a l'exploració del qual es consagra clàssicament l'etnòleg. En el lloc antropològic, es pot llegir en l'espai l'organització social (a través de les regles de residència, per exemple), el passat comú els símbols compartits: tot hi constitueix sentit (social). En els no llocs aquesta lectura no és possible: són espais de coexistència contingent i efímera, concretament els espais de circulació, de consum i de comunicació. Aquests espais es multipliquen al mateix temps que s'accelera la història, que el planeta s'encongeix i que l'individu consumidor s'aïlla. Aquestes tres inflexions constitueixen el que he anomenat «sobremodernitat» per suggerir que provenen d'una ampliació dels moviments constitutius de la modernitat.

.- Aquests no llocs són sempre llocs sense vincles?

Es tracta d'una noció relativa: hi ha llocs en els no llocs i al revés. No és el mateix treballar cada dia en un aeroport o passar-hi per un desplaçament. El que queda és que, empíricament, els espais corresponents a la circulació i al consum es multipliquen i que el desenvolupament de les eines de "comunicació" canvia la naturalesa del que s'entén per "relació social". Què és una "comunitat" d'internautes? Hi ha temes nous que es proposen a l'observació antropològica i impliquen una petita revolució intel·lectual perquè l'objecte (la relació) i el context (coextensiu al planeta) canvien simultàniament.

.- Vivim, a parer vostre, al temps de «l'impossible viatge» i de la uniformització del món, caracteritzada per una «sobremodernitat» – sobreabundància d'esdeveniment i encongiment de l'espai degut a un excés d'imatges. Perquè no adoptar la postura del «mécontemporain»,

[del contemporani a desgrat, Ndt], per esmentar Alain Finkielkraut a propòsit de Charles Péguy, o la del qui contempla el temps present?

El meu paper en tant que antropòleg no és *refugiar-me* en la nostàlgia ni projectar-me en els somnis del pervenir. L'expressió "impossible viatge" feia referència què l'únic viatge que paga la pena, aquell al terme del qual nosaltres (Occidentals) havíem de descobrir altres homes, i que ens ha sortit malament, pervertit per la massacre i l'esclavatge. Mai més podrem fer-lo. Si el nostre present s'assemblés a algun qualsevol dels passats dels quals tenim experiència, no m'agradaria gaire, a més. Des del punt de vista dels valors que professo –l'afirmació de la sobirania de i de l'autonomia de l'individu–, l'actualitat no és ni més ni menys problemàtica que el passat proper o llunyà. Sempre serà difícil prendre la mesura del temps històric a partir de l'experiència i la impaciència individuals. Però el retret resulta encara més debades que l'esperança.

.- Després de l'Àfrica i de l'Amèrica llatina perquè us .. en el metro (Un etnòleg al metro) després d'una enquesta sobre el dia a dia del Jardí de Luxembourg HI ha ruptura o continuïtat entre aquestes etnologies del llunyà i del proper quotidià?

No va ser una etnologia del metro, sinó en el metro: una manera d'interrogar i d'observar l'etnòleg que jo era per imaginar el que era ser interrogat per un etnòleg. I el mateix va passar amb el Luxembourg. El que de vegades s'ha anomenat antropologia del proper, és també una manera de mirar-se observar, d'apropar-se a un mateix evitant l'exotisme, per il·lusori que sigui, de l'allunyament geogràfic.

.- Per què, segons diu vostè, no hi ha etnologia sense estil? Com caracteritzar l'escriptura antropològica?

Sobre aquest tema només tinc elements de resposta i una convicció íntima. L'antropologia, en el sentit d'una disciplina fundada sobre la comparació i amb l'universal per horitzó, és el que dona sentit a l'etnologia, és a dir, a l'observació localitzada. L'escriptura, ella, dona el seu sentit a l'antropologia. En primer lloc per raons trivials: tenim una obligació d'obtenir resultats, hem de sotmetre a l'observació d'altri els nostres treballs i els nostres resultats. L'inefable no és el nostre ofici. En un altre sentit, o en la prolongació del primer, diria que l'escriptura de l'antropologia persegueix l'experiència que l'ha fet néixer. Escriure és exposar-se, signar, situar-se en un doble sentit: en relació a aquells dels quals es parla i en relació a aquells als quals hom s'adreça. L'escriptura tan sols té sentit perquè es projecta en la lectura de la qual serà objecte: és una experiència d'alteritat i de futur que passa per la relació (en el sentit de narració [recit]) d'una experiència passada que cal arrancar al passat. Tot acte d'escriptura és una experiència antropològica; i encara més si es tracta d'escriure a partir de l'experiència d'antropòleg.

.- L'antropòleg que és vostè, pensa que el sentir és heretat o que és un futur a inventar?

Dos mil·lennis de cristianisme i un segle de psicoanàlisi ens han habituat a la idea que el sentit venia del passat, que havíem d'excavar en els nostres records i en els nostres somnis per trobar-hi la clau del nostre pervindre. S'imputa de vegades al cristianisme el reforçament, sinó la creació, de l'idea d'individu. Si fos el cas, a quin preu! Si Déu ha creat l'home a la seva imatge és per insuflar-li la consciència de la seva indignitat i de la seva incompletesa essencial. El tema de la totalitat perduda a obsessionat tant l'imaginari polític com l'imaginari religiós. Les teories del pervindre ancorades en una filosofia de la història havien de menester una història d'abans de

la història. El comunisme primitiu ha jugat el mateix paper que el jardí de l'Edèn: el del paradís perdut per culpa dels homes. Avui, després del fracàs que la història ha infringit als «grans relats» del pervindre, en l'època de la comunicació instantània, tenim el sentiment de viure en una mena de present perpetu, en què els esdeveniments ja no fan sentir. Ens balancegem entre nostàlgia i consum bulímic del present.

. - Com sortir d'aquest etern present i d'aquesta cultura de l'instant que caracteritza la nostra modernitat?

És urgent reaprendre a pensar el temps, sense mitificar-lo. Estem determinats pel nostre passat? Si, per una part; però és la part més interessant? La imaginació científica no es redueix a l'extrapolació de dades adquirides. L'escriptura literària, fins i tot quan pren per objecte el passat, respon a una necessitat de creació que no s'hi redueix. Per què subestimar la inspiració, la inspiració pel futur? Michel Leiris va escriure que un artista havia de ser del seu temps per sobreviure'l. Es pot dir, recíprocament que és el futur el que decideix el sentit del present. Els polítics haurien d'intentar la contemporaneïtat sense cedir a les sirenes de la nostàlgia ni a les de la utopia, que fan uns cants tan semblants que sovint es fa difícil de distingir-los. La força dels científics rau en què no poden dubtar de la realitat del seu objecte, ni de la certesa que avancen. Què podria inspirar una convicció tal als polítics? La consciència d'encarnar un principi universal i de ser-hi fidels «a la lletra». Aquest principi és el dels drets humans, és a dir, el de la llibertat formal i real de l'individu, sigui quin sigui el seu sexe, el seu origen o la seva edat. El caràcter més o menys democràtic d'un règim es mesura per l'estatus efectiu dels individus. I l'individu realitzat és el qui té la sort de poder inventar la seva vida sense patir-la.

.- Defenseu, doncs, un «existencialisme polític» ?

Sí. Perquè per avançar en aquesta direcció, els polítics haurien d'escapar tant a l'essencialisme dels sistemes com a un pragmatisme sense principi. Haurien d'admetre, amb els existencialistes, que l'existència precedeix l'essència i, com els científics, aprendre a formular hipòtesis per a comprovar-les. La hipòtesi és la síntesi del dubte i de l'esperança. Tenim necessitat d'ambdues.

.- Una de les vostres darreres obres porta per títol La comunitat il·lusòria: per què quan molts intel·lectuals repensen la idea del comú, vostè critica aquesta noció?

Se'm podria retreure més encara això en la mesura que soc etnòleg, ofici que per definició s'interessa per la comunitat. Però hi veig dos aspectes en la pregunta. Un aspecte afectiu: diguem que no m'agradaria passar-me tota la vida en un poblet de l'Atlas, ni en cap altre. Estic convençut que la posició de l'intel·lectual que viatja és una posició ideal; seria feliç si tothom gaudís de la mateixa llibertat. Però hi ha l'aspecte intel·lectual: la paraula «comunitat» s'ha embolicat. Ignoro què s'entén per «comunitat» quan és europea, ensenyant, musulmana, homosexual... no es tracta del mateix tipus de comunitats o de relacions. Ha esdevingut un fals concepte. L'etnopsiquiatre Georges Devereux deia: «Si no s'és res més que un espartà, un capitalista, un proletari, o un budista, s'està molt a prop de no ser res de res i, doncs, de no ser en absolut» Jo també ho crec, això. Avui «comunitat» és un mot que s'imposa des de fora a un cert nombre d'individus, per tal de convèncer-los que tenen alguna cosa en comú. I si n'abusen, se'ls acusa de comunitarisme. S'estigmatitza el comunitarisme, però és la paraula «comunitat» la que cal qüestionar d'entrada.

.- Existencialista, utopista... Penseu de debò que el ciclisme és un humanisme, com vàreu escriure amb humor a l'Elogi de la bicicleta?

El ciclisme és una manera de canviar la relació amb el temps i l'espai, els dos components simbòlics de tota representació. Amb la bicicleta podeu inventar itineraris, preneu consciència de les distàncies i del temps dels recorreguts, però també de la vostra edat perquè pedaleu més o menys de pressa. Darrera la idea de bicicleta hi ha l'idea de ciutat i de la ciutat vivible. Hi ha ciutat, com al nord d'Itàlia, on la bicicleta és majoritària. Són ciutats humanes, les relacions són educades i perceptibles. Em sembla que la bicicleta s'ha d'afavorir. A més, la bicicleta és un record d'infància. Em va permetre circular pel poble bretó dels meus avis. Vaig descobrir el món; les coses que em semblaven llunyanes, en realitat estaven a prop. Vaig aprendre a moderar els meus esforços, a «prendre'm el meu temps». És un instrument molt pedagògic... i incontestablement etnològic!

Marc Augé en sis dates

1935 Neix à Poitiers.

1961-1962 Servei militar a Algèria

1965 Primera missió d'antropologia a Costa d'Ivori.

1982 Publica *El viatger subterrani. Un etnòleg al metro*.

1985-1995 President de l'*École des hautes études en sciences sociales* (Ehess).

1992 Publica *Els no-llocs, espais de l'anonimat. Una antropologia de la sobremodernitat*.

Entrevista publicada a *Philosophie Magazine*, 30/09/2010.

Traducció R.A. Ús no comercial.